

مقاله

چکیده:

تغییرات سریعی که در جهان امروز روی می‌دهد، سازگاری با محیط متغیر را امری اجتناب‌ناپذیر ساخته است و کشورها در حال تجربه تحولات مختلفی در این رابطه هستند. یکی از مسئولیت‌های سنگین مدیران برنامه‌ریز در سطح خرد و کلان، طراحی استراتژی‌های هماهنگ با این تحولات است. آزادسازی و ایجاد رقابت، بخصوص در بازارهای مالی در حال توسعه، مانند بازارهای بیمه، یکی از روندهای جهانی است که سیاستگذاران را در معرض مسایل گوناگون قرار داده است.

در این تحقیق، ضمن بررسی عوامل مؤثر بر رشد و توسعه صنعت بیمه ایران، خصوصاً سازی این صنعت به مثابه نمادی از تغییر در ساختار، مورد مطالعه قرار گرفته و سعی شده است، ارتباط خصوصاً سازی صنعت بیمه با رشد و توسعه آن بررسی شود.

مقدمه:

در هر کشوری رشد و توسعه صنعت بیمه تحت تأثیر دو گروه عامل درونی و بیرونی قرار دارد. عوامل درونی به ساختار و عملکرد این صنعت مربوط می‌شود که تا اندازه‌ای تحت کنترل مقامات و مراجع بیمه‌ای است. در صورتی که ساختار این صنعت به صورت بهینه طراحی شده باشد، می‌تواند در جهت رشد و اعتلای بیمه کشور عمل کند.

ساختار فعلی بازار بیمه ایران با وجود تلاش‌های فراوان مسئولان این صنعت، هنوز نتوانسته است پاسخگوی نیازهای بالقوه بازار و متناسب با ظرفیت قابل توسعه آن باشد. نوع مالکیت، تعداد اندک شرکت‌های بیمه، نحوه ارزیابی خدمات و شمول قوانین و مقررات دست و پاگیر از جمله ویژگی‌های مهم ساختار کنونی صنعت بیمه محسوب می‌شوند.

آنچه که در حال حاضر موجب عملکرد ضعیف صنعت بیمه ایران در بازارهای جهانی شده، ناتوانی این صنعت در تبدیل بازار بالقوه موجود کشور به بازار بالفعل و ناکافی بودن پوشش‌های بیمه‌ای بسیاری از سرمایه‌های مادی و معنوی در معرض خطر موجود در کشور است.

با وجود اینکه در سال‌های اخیر، حق بیمه‌ها و روند پرداخت خسارت‌ها و سهم حق

بیمه در تولید ناخالص داخلی (G.D.P) ^۱ کشور رشد چشمگیری داشته است، ولی هنوز تا کسب قابلیت رقابت در بازارهای جهانی راه زیادی در پیش است. چگونه می‌توان به روند حرکت این صنعت، سرعت بخشید؟ بیمه‌گری فعالیتی جز فروش خدمات نیست و این فعالیت نیاز به انگیزه‌ای قوی برای فروش و فرهنگ قوی برای خرید دارد. در ساختار آزاد شده صنعت بیمه است که استعدادها بارور شده و انگیزه افزایش کارایی، ایجاد می‌شود.

اهمیت پژوهش

بهبود وضع اقتصادی و توسعه صنعت بیمه یک کشور لازم و ملزوم یکدیگرند؛ چرا که افزایش سطح توسعه اقتصادی یک کشور موجب افزایش مبادلات و ترقی سطح زندگی و سرمایه‌گذاری شده و به دنبال آن، بیمه نیز پیشرفت می‌کند. متقابلاً گسترش خدمات بیمه‌ای به بهبود وضع معیشتی افراد، حفظ سرمایه‌های ملی و تجهیز منابع سرمایه‌گذاری کمک می‌کند.

برای مرور برخی از پیامدهای فعالیت بیمه‌ای، می‌توان به حمایت از نیروی انسانی در برابر حوادث، حفظ ثروت ملی، تضمین سرمایه‌گذاری‌ها، توسعه سرمایه‌گذاری، تأثیر بر موازنه ارزی، تشویق صادرات، جمع‌آوری پس‌اندازهای کوچک تحت عنوان حق بیمه

بررسی عوامل مؤثر بر رشد و توسعه صنعت بیمه در ایران

● محمود عابدپور، سعید آقاسی

عمر و تجهیز آنها برای افزایش تولید اشاره کرد. با توجه به نقش سازنده بیمه در اقتصاد، تحقیق پیرامون راهکارهای اعتلای این صنعت، ضروری به نظر می‌رسد.

هدف پژوهش

هدف این تحقیق در دو بعد مطرح می‌شود. از یک سو سعی شده تا بوسیله نظرسنجی از طریق هم‌سنجی، دیدگاه بیمه‌گران، بیمه‌گذاران و صاحب‌نظران بیمه‌ای نسبت به خصوصی سازی این صنعت مطالعه شود. به این منظور از یک فرضیه اصلی و پنج فرضیه فرعی استفاده گردیده و نتیجه‌های احتمالی که انتظار می‌رود بعد از خصوصی سازی شرکت‌های بیمه به دست آید در این نظرسنجی بررسی شده است. انتظار این است که بعد از فرآیند خصوصی سازی این نتیجه‌ها حاصل شود:

- ۱- نسبت نفوذ بیمه‌ای^۲ و نسبت تراکم بیمه‌ای^۳ افزایش یابد.
 - ۲- انواع خدمات بیمه‌ای در بازار بیمه عرضه شود.
 - ۳- شرکت‌های بیمه‌ای از نیروی انسانی متخصص و ماهر استفاده نمایند.
 - ۴- از طریق ایجاد شرکت‌های بیمه جدید و توسعه بخش فروش و بازاریابی، زمینه اشتغال در جامعه فراهم شود.
 - ۵- شیوه جبران خسارت بهینه شود.
 - ۶- رقابت سالم بین شرکت‌های بیمه‌ای برقرار شود.
 - ۷- بازار بیمه به حداکثر کارایی فنی دست یابد.
- از سوی دیگر سعی شده است از طریق مقایسه اطلاعات آماری بیمه‌ای قبل از انقلاب (ساختار مختلط خصوصی و دولتی) و بعد از انقلاب (ساختار دولتی) نتایج مستندی گرفته شود.

کاربرد نتایج تحقیق

پس از انجام تحقیق، با بهره‌گیری از نتایج آزمون فرضیات، می‌توان قضاوتی مدلل در

مورد خصوصی سازی صنعت بیمه ارایه نمود و یقین حاصل کرد که آیا از زاویه‌هایی که این تحقیق انجام شده است، خصوصی سازی، تأثیری مثبت بر رشد و توسعه بیمه خواهد داشت یا خیر؟ نتایج تحقیق، راهنمای مناسبی برای بررسی و پژوهش در زمینه تأثیر سایر عوامل بر رشد و توسعه این صنعت خواهد بود. همچنین این نتایج برای مسئولین صنعت بیمه که در تلاش دائم برای آزادسازی^۴ و خصوصی سازی^۵ این صنعت هستند و نیز برای مسئولین کشور که هنوز تصمیم قاطعی پیرامون تعدیل این صنعت نگرفته‌اند، خالی از فایده نخواهد بود.

مبانی نظری پژوهش

طبق اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، سیستم اقتصادی کشور به سه بخش

دولتی، تعاونی و خصوصی تقسیم شده و فعالیت بیمه‌گری در زمره فعالیت‌های دولتی قرار گرفته است. به موجب بند چهارم این اصل، مالکیت در این سه بخش تا حدی مجاز است که با سایر اصول مغایر نباشد (از جمله دولت را به شکل یک کارفرمای بزرگ در نیاورد)، از محدوده قوانین اسلامی خارج نشود، موجب رشد و توسعه اقتصادی کشور شده و موجب زیان جامعه نشود. همچنین در اصول ۲۸، ۲۹، ۳۰ و ۳۱ قانون اساسی ضمن تأکید بر لزوم گسترش بیمه، دولت موظف شده تا تمام امکانات خود را برای تأمین رفاه اجتماعی از جمله توسعه بیمه به کار گیرد. صنعت بیمه برای گسترش، نیاز به زمینه‌های مناسب اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی کلان دارد. با این وجود آیا ممکن است بیمه در انحصار دولت باشد، ولی

دولت به شکل کارفرمای بزرگ درنیاید؟ توسعه بیمه خود دلیل بر آزادسازی این صنعت است؛ چرا که پیشرفت آن در گرو ایجاد ظرفیت‌های جدید، افزایش کارایی و ایجاد رضایتمندی مشتریان می‌باشد. با توجه به مباحث عنوان شده پیرامون تعدیل ساختار صنعت بیمه ایران، آزادسازی و به دنبال آن خصوصی‌سازی این صنعت، بسیاری از مشکلات توسعه بیمه را برطرف می‌کند؛ اما باید در نظر داشت؛ حضور بخش خصوصی نیاز به نظارت دولت دارد. دولت زمانی می‌تواند به نحو احسن و دور از مسائل سیاسی بر این گونه عملیات نظارت کند که خود درگیر و دست‌اندرکار فعالیت بیمه‌گری باشد.

تحلیل رشد و توسعه صنعت بیمه در ایران

با وجود توسعه سریع بیمه در قرن بیستم در اکثر کشورهای جهان، عملاً در ایران تا ربع اول قرن بیستم، زمینه اقتصادی مناسبی برای پیدایش بیمه فراهم نشد. از زمان آغاز اولین فعالیت‌های بیمه در ایران حدود سه ربع قرن می‌گذرد و طی این مدت صنعت بیمه تحولاتی را تجربه کرده است که نقطه عطف این تحولات، ملی شدن صنعت بیمه در تاریخ ۱۳۵۸/۴/۴ بوده است. برای بررسی نحوه رشد این صنعت از متغیرهایی همچون حق بیمه سالانه، خسارت پرداختی سالانه، نسبت نفوذ بیمه‌ای، شاخص تغییرات حق بیمه، شاخص تغییرات خسارت، کسش درآمدی تقاضای بیمه‌ای^۶ و ضریب خسارت^۷ استفاده شده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که در دهه ۵۰ تا قبل از سال ۵۷ (پیروزی انقلاب اسلامی) صنعت بیمه ایران، رشدی فزاینده لیکن آهنگ آهسته‌ای داشته است. در سال ۱۳۵۳ همگام با افزایش درآمدهای نفتی، تعدیل در برنامه عمرانی پنجم و افزایش سطح مبادلات بین‌المللی ایران، حق بیمه‌ها و خسارت‌ها

بیشترین رشد سالانه را داشته‌اند. در اوایل پیروزی انقلاب اسلامی و همچنین شروع جنگ تحمیلی، افت شدیدی در پیشرفت این صنعت مشاهده می‌شود به گونه‌ای که آثار آن تا اواسط دهه ۶۰ نیز مشهود است. در سال ۱۳۶۴ بیمه مرکزی ایران برای حفظ این صنعت با جدیت گام‌های مؤثری از جمله استادگی در برابر انحلال مؤسسات بیمه‌ای باقی مانده برداشت. همچنین در سال‌های اخیر به دلیل حسن تدبیر مدیران ارشد صنعت بیمه و همت و پشتکار بیمه‌گران، رشد دوباره‌ای را در این صنعت مشاهده می‌کنیم، به گونه‌ای که سهم حق بیمه سالانه به تولید ناخالص داخلی کشور به رقم یک درصد نزدیک شده است.

فرضیات تحقیق

در این تحقیق با در نظر گرفتن اهداف طرح و با عنایت به خط مشی‌های تدوین شده در صنعت بیمه، یک فرضیه اصلی و پنج فرضیه فرعی به شرح زیر در نظر گرفته شد:

فرضیه اصلی: خصوصی‌سازی صنعت بیمه موجب رشد و توسعه صنعت بیمه در ایران خواهد شد.
فرضیات فرعی:

۱- خصوصی‌سازی شرکت‌های بیمه، موجب رشد کیفی نیروی انسانی متخصص و ماهر خواهد شد.

۲- خصوصی‌سازی شرکت‌های بیمه، موجب افزایش علاقمندی کارکنان به کسب درآمد بیشتر خواهد شد.

۳- خصوصی‌سازی شرکت‌های بیمه، موجب ایجاد انگیزه در مدیران شرکت‌های بیمه برای به دست آوردن سهم بیشتری از بازار (رقابت) خواهد شد.

۴- خصوصی‌سازی شرکت‌های بیمه، موجب افزایش برخورداری جامعه از بیمه‌های غیر رایج خواهد شد.

۵- خصوصی‌سازی شرکت‌های بیمه، موجب افزایش کارایی فنی آنها خواهد شد.

روش تحقیق، جامعه و نمونه آماری

روش تحقیق در پژوهش حاضر، پیمایشی و از شاخه تحقیقات میدانی و کتابخانه‌ای است؛ لذا اطلاعات مورد نیاز از دو طریق پرسشنامه و اسناد و مدارک جمع‌آوری شده است. با توجه به موضوع تحقیق و اهداف آن از یک طرف و در نظر گرفتن قلمرو مکانی تحقیق که شهر تهران می‌باشد، جامعه آماری موردنظر در سه طبقه به شرح زیر تشکیل شده است:

- ۱- مدیران و کارشناسان صنعت بیمه در سطح شهر تهران
- ۲- کارشناسان مستقل در سطح استادان دانشگاه
- ۳- بیمه‌گذاران

نمونه‌گیری طبقه اول و سوم برحسب میزان تحصیلات و به روش تصادفی و نمونه‌گیری طبقه دوم با مراجعه به اساتید متخصص انجام شد و یک نمونه ۱۷۰ نفری مورد مطالعه قرار گرفت.

آزمون فرضیات

برای آزمون فرضیات از تکنیک‌های آمار توصیفی و مفاهیم آمار استنباطی استفاده شده است:

آزمون «کروسکال - والیس» برای روشن شدن وضعیت همگونی طبقات نمونه‌ای مورد استفاده قرار گرفت و نشان داد که نمونه‌ها همگون هستند. برای مشخص شدن معنی‌دار بودن یا نبودن توزیع فراوانی مشاهده شده با توزیع نرمال، از آزمون «کای - اسکوئر» استفاده شد و نتایج نشان داد که در این رابطه تفاوت معنی‌داری وجود دارد. به منظور آزمون فرضیات تحقیق از روش فرض نسبت‌ها استفاده گردید و کلیه فرضیات اثبات شد. برای اثبات فرضیه پنجم، علاوه بر پرسشنامه، از اطلاعات آماری حق بیمه‌ها و خسارت‌های قبل از سال ۵۸ و بعد از آن به عنوان دو جامعه آماری استفاده گردید و با بکارگیری «T.student» (آزمون F) و

«regression» دو متغیره خطی، فرضیه پنجم اثبات شد. به دلیل تدوین فرضیات فرعی بر مبنای فرضیه اصلی و اثبات فرضیه‌های فرعی، فرضیه اصلی نیز اثبات شد. یعنی «خصوصی سازی صنعت بیمه موجب رشد و توسعه صنعت بیمه در ایران خواهد شد.» امتیازات درصدی فرضیات نشان داد که بیشترین درصد مربوط به فرضیه فرعی سوم بوده و فرضیات اول، پنجم، دوم و چهارم در مراتب بعدی قرار دارند. این رده بندی نشان می دهد که از دید جامعه آماری، مهم ترین پیامد خصوصی سازی، ایجاد انگیزه در بیمه گران برای گسترش فعالیت های بیمه ای است.

نتیجه گیری و پیشنهادها

توسعه و رشد عمیق صنعت بیمه ایران در گرو آزادسازی و به دنبال آن خصوصی سازی صنعت بیمه است؛ زیرا در ساختار آزاد شده این صنعت، استعداد و انگیزه کافی برای افزایش کارایی از طرف بیمه گران به وجود می آید. در این صورت با گسترش تبلیغات بیمه ای سالم، جامعه ایرانی به طور فزاینده با مزایای این صنعت آشنا شده و فرهنگ استقبال از بیمه، متعالی می شود. همچنین انگیزه افزایش بهره وری^۸ باعث ایجاد رقابت بین بیمه گران شده و این شرکت ها برای موفق شدن باید به منابع انسانی با تخصص بالا و بکارگیری بهینه امکانات مادی دست یابند.

رقابت، قیمت های شفاف و مالکیت خصوصی از عناصر اصلی یک اقتصاد مبتنی بر بازار هستند. در ساختار فعلی صنعت بیمه ایران، سه عنصر یاد شده حضور چندانی ندارند؛ لذا آزادسازی شتاب زده مشکل آفرین خواهد بود. بنابراین اجرای این فرآیند به صورت مرحله ای و همراه با یک دوره انتقال مناسب خواهد بود. مراحل آزادسازی

می تواند شامل تصویب و اصلاح مقررات بیمه ای، خصوصی سازی شرکت های بیمه، اجازه تأسیس شرکت های بیمه خصوصی داخلی و صدور مجوز و فعالیت کنترل شده شرکت های بیمه خصوصی خارجی باشد. به این ترتیب، قیمت انحصاری به قیمت گذاری رقابتی تبدیل می شود. شدت و نوع رقابت در این صحنه به تعداد و قدرت مالی شرکت های تازه وارد بستگی دارد؛ لذا کنترل و نظارت بیمه مرکزی ایران ضروری است. به طور کلی پیشنهاد می شود در فراگرد آزادسازی، گشایش بازارها براساس برخورد یکسان و دسترسی کامل شرکت های خارجی به بازار، به عنوان یک استراتژی بلندمدت در نظر گرفته شود؛ به گونه ای که با بیمه گران خارجی نیز رفتاری ملی وجود داشته باشد. بدین ترتیب زمینه ورود سرمایه های خارجی، افزایش ظرفیت، تکنولوژی بالاتر در صنعت بیمه و عرضه خدمات متنوع بیمه ای با قیمت عادلانه^۹ فراهم می شود. از آنجایی که کشور ایران به دلیل وسعت جغرافیایی و تنوع آب و هوایی، موقعیت مطلوبی از نظر توزیع ریسک دارد، به منظور افزایش ظرفیت نگهداری بازار و کنترل ارز خروجی برای تهیه پوشش های اتکایی، تأسیس شرکت های بیمه اتکایی خصوصی یا مختلط دولتی - خصوصی پیشنهاد می شود. در کلیه مراحل آزادسازی، بیمه مرکزی ایران به عنوان حامی بیمه گذاران، حضوری فعال داشته و از طریق نظارت ها و مشارکت های مقطعی با بیمه گران، مسیر رشد و توسعه صنعت بیمه را هموارتر کند.

پاورقی ها:

1-Gross . Domestic. production

- ۱- این نسبت از تقسیم حق بیمه سالانه به تولید ناخالص داخلی کشور بدست می آید.
- ۲- این نسبت از تقسیم حق بیمه سالانه به جمعیت

کشور به دست می آید

4- Liberalization 5- Privatization

- ۶- این ضریب از تقسیم خسارت واقع شده به حق بیمه عاید شده بدست می آید.
- ۷- این مفهوم از تقسیم درصد تغییرات سالانه در حق بیمه ها به درصد تغییرات در تولید ناخالص داخلی بدست می آید.

8 - productivity 9 - Fair ness Price

منابع:

- ۱- آسوده، محمد، آثار سیاست های خصوصی سازی بر صنعت بیمه کشورهای در حال توسعه به ویژه در منطقه اکو، فصلنامه صنعت بیمه، سال یازدهم، شماره ۴۱.
- ۲- ثبات، غلامعلی، موانع پویایی صنعت بیمه در ایران، فصلنامه صنعت بیمه، سال نهم، شماره ۳۶.
- ۳- سازمان برنامه و بودجه، رقابت آزاد و انحصار - تجربه چند کشور، تهران، انتشارات سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۷۵.
- ۴- سالم ستار، محمد، بیمه و رشد اقتصادی، فصلنامه صنعت بیمه، سال یازدهم، شماره ۴۳.
- ۵- صغیر، جمال، خصوصی سازی و فرآیند آن، حوزه معاونت اقتصادی سازمان برنامه و بودجه (مترجم)، تهران، سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۷۲.
- ۶- ضمیری، معصوم، راهبردهای توسعه صنعت بیمه، فصلنامه بیمه، سال یازدهم، شماره ۴۳.
- ۷- کریمی، آیت، تحلیلی بر خصوصی سازی صنعت بیمه، فصلنامه صنعت بیمه، سال نهم، شماره ۳۵.
- ۸- کریمی، آیت، مداخله دولت در بیمه، فصلنامه صنعت بیمه، سال شش، شماره ۳.
- ۹- کریمی، آیت، کلیات بیمه، تهران، بیمه مرکزی ایران، ۱۳۷۶.
- ۱۰- متوسلی، محمود، خصوصی سازی یا ترکیب مطلوب دولت بازار، مؤسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی، ۱۳۷۳.
- ۱۱- مظلومی، نادر، تحلیلی بر رشد و توسعه بیمه در ایران، فصلنامه صنعت بیمه، سال دوم، شماره ۳.
- ۱۲- مظلومی، نادر، فضای باز اقتصادی و بیمه، فصلنامه صنعت بیمه، سال ششم، شماره ۱.
- ۱۳- همتی، عبدالناصر، جایگاه صنعت بیمه در اقتصاد و راه های توسعه آن، فصلنامه صنعت بیمه، سال نهم، شماره ۳۵.

- 14- Insurance Journal, Privatization of state Enter Prises In Poland Jan Feb - mar 1993.
- 15- Swiss Re, sigma. No.5, 1995 - 4 , 1996 - 4, 1997.